

De Kaarte van de Polders

der Eemlandtsche
Leege Landen etc. van
Dirk Brekensz. van
Groenouw

De populairste polderkaart van
Eemland 1666-1824

6

Een kaart in vier gegraveerde bladen met alle waterlopen en percelen, compleet met de namen en wapens van alle bestuurders. Dat was niet alleen een handig naslagwerk, maar ook een prachtig statussymbool, dat handgekleurd en ingelijst in bestuurskamers of thuis aan de wand kon prijken. Van de kaart van de lege (= lage) landen verschenen maar liefst zes verschillende uitgaven; daarmee is het de meest succesvolle kaart die in Eemland ooit het licht aanschouwde. De editie van een kaart is eenvoudig te achterhalen met behulp van dit artikel. Na de zesde uitgave werd de kaart in 1833 inhoudelijk herzien, opnieuw gegraveerd en uitgegeven.

Inleiding

In het vakgebied dat zich bezig houdt met de geschiedenis van de cartografie zijn vele kaarttypen te onderscheiden. Te denken valt onder andere aan gewestelijke en stadskartering, waterstaatkundige, militaire, thematische karteringen, enz. Een bijzondere plaats neemt, de mondiaal unieke, Nederlandse polder- en waterschapscartografie in. Hiertoe rekenen we de kaarten die gemaakt werden in opdracht van een college van dijkgraaf en hoogheemraden. Hiertoe behoren ook de kaarten die gemaakt werden door derden ten behoeve van

de besluitvorming van genoemd college. Hierbij valt te denken aan ingelanden van de polder of het waterschap die een kaart tekenden, bijvoorbeeld als bijlage bij een ingediend rekest, waarin zij toestemming vroegen om een molen te bouwen, een kade aan te leggen of een afwateringssloot te graven.

Van zowel gedrukte als handgetekende kaarten zijn vele exemplaren bewaard gebleven. In het algemeen zijn de polder- en waterschapsarchieven redelijk tot zeer goed bewaard gebleven. Daardoor is vast te stellen dat er in vroeger eeuwen voornamelijk handgetekende kaarten gemaakt werden.

Het percentage (verschillende) gedrukte kaarten is daarentegen beperkt. Ter illustratie: in het archief van het Hoogheemraadschap van Rijnland in Leiden zijn vóór circa 1850 hooguit enkele tientallen gedrukte kaarten vervaardigd die Rijnlands gebied tonen, terwijl er enkele duizenden handgetekende kaarten bewaard worden. Tegelijkertijd zijn die gedrukte polder- en waterschapskaarten het meest bekend. Komt er een polder- of waterschapskaart op een veiling, dan is dit vrijwel altijd een gedrukt exemplaar. Slechts zelden komt er een handgetekende kaart op de markt. De belangrijkste reden is dat de polders en waterschappen hun archieven zelf beheerden en dit handgetekende materiaal amper of nooit buiten de eigen organisatie terecht kwam. Dit gebeurde wel met gedrukte kaarten, waarvan er altijd enkele tientallen tot honderden gedrukt werden. Deze werden wel buiten de eigen organisatie verspreid. Ze werden aan stadsbesturen uit de regio aangeboden, aan naburige waterschappen en ook aan particulieren. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan afscheid nemende dijkgraven, hoogheemraden en secretarissen en penningmeesters van deze besturen. Ook was het tot enkele decennia geleden, bij verschillende waterschappen mogelijk voor particulieren om eeuwenoude kaarten te kopen.

Omdat men vooraf al wist dat de gedrukte kaarten een veel grotere verspreiding zouden krijgen dan de handgetekende werden ze vaak uitbundig gedecoreerd. Van de zeventiende tot in het begin van de twintigste eeuw staan op vele gedrukte kaarten het polder- of waterschapswapen en de wapens van dijkgraaf, hoogheemraden en de secretaris en/of penningmeester van het bestuur afgebeeld. Naast de cartografische inhoud, zeg maar de functionele kant van de kaart, hebben de gedrukte kaarten dus een aantoonbare representatieve reden waarom ze gemaakt werden. De belangrijkste functionele redenen waren dat de kaarten een beeld dienden te geven van het gebied dat ressorteerde onder het afgebeelde

bestuur. Het ging dan met name om de waterstaatkundige situatie van het gebied. Daarnaast hebben veel kaarten ook een functie gehad bij de inning van de waterschapsheffingen (b.v. dijkomslag). We kunnen dit de administratieve functie van de kaart noemen. Soms hebben de polder- en waterschapskaarten ook een juridische functie. Dit gebeurde als de kaarten aantoonbaar gebruikt werden om eigendomsconflicten binnen of buiten de polder of het waterschap te beslechten.

KAARTE VAN DE POLDERS DER EEMLANDTSCH E LEEGE LANDEN ETC.

A. J666 [= 1666]

Aldus gemeeten ende gecaerteerd

Door D.B. Groenouw.

Schaal [ca. 1:12.000].

1666.

‘1 kaart in vier bladen : gravure/ets ; gemonteerd
77,5 x 96,5 cm.’

Voor afbeelding zie kaart op blz. 118 en 119.

De opdracht

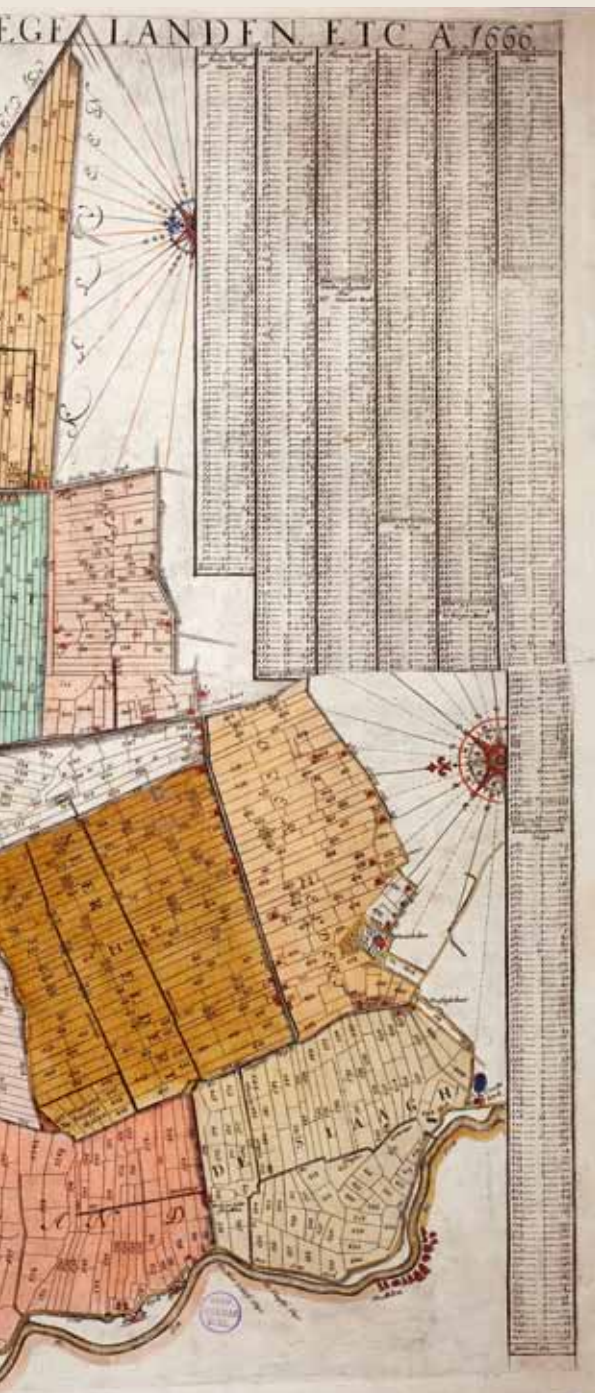
In 1660 besloot het dijkbestuur van de Bunschoter Veendijk een deel van de Zijdwind (de zijkade van de eerste ontginning van Bunschoten, nu de straat Zuidwenk) en andere gemene landen te verkopen. De Zijdwind was voor driekwart eigendom van het dijkbestuur en voor een kwart van twee particuliere eigenaren. Die wilden wel mee verkopen, maar hun deel was niet afgescheiden van dat van het dijkbestuur. Veel land in Bunschoten werd in deze tijd nog gemeenschappelijk gebruikt door de eigenaren, omdat de grond zó slap was dat scheislotten er nauwelijks in te onderhouden waren. Maar nu moest er gedeeld worden en daarom werd de landmeter Dirk Brekensz (van) Groenouw gevraagd de landen op te meten en daarvan twee kaarten te maken ten behoeve van de publieke verkoop op 9 november 1660. Deze kaarten zijn niet bewaard gebleven.¹

het Heemraadschap van de Veldendijk en voor eenderde ten laste van dat van de Veendijk. Vanaf 1667 werd het *zeedijksgeld*, de omslag van het heemraadschap, naar de nieuwe meting gegaderd. De dijkskaart berustte bij de secretaris, zodat elke ingeland zelf kon controleren of hij voor het juiste aantal dammaten werd aangeslagen. Ook de besturen van de inliggende dorpen en polders kregen een kaart. De resterende kaarten werden verkocht voor 25 stuivers per stuk.²

Bijna 160 jaar lang dezelfde kaart

De in dit artikel centraal staande kaart van de Eemlandsche Leege Landen is aantoonbaar gebruikt ten behoeve van de inning van de dijklasten of ingezetenenbelasting. Aan weerszijden van het kaartbeeld staan lijsten met de oppervlakten van de percelen. De bijbehorende kohieren of gadercedullen zijn niet bewaard gebleven. Vanzelfsprekend toont de kaart ook de waterstaatkundige situatie in het afgebeelde gebied. Wel dient hier onmiddellijk aan toegevoegd te worden dat de kaart herdrukt is tot 1824, een periode van bijna 160 jaar! Wel verschenen er in verschillende jaren gewijzigde staten. Deze onderscheiden zich echter enkel voor wat betreft het representatieve aspect. Alleen de wapens van het bestuurscollege werden aangepast.

Het talloze malen actualiseren van de bestuurders en hun familiewapens suggereerde weliswaar dat er sprake was van een nieuwe kaart, maar vastgesteld moet worden dat er in die lange periode geen enkele kaartinhoudelijke wijziging aangebracht werd. Tegelijkertijd is het toch amper aannemelijk dat er zich in die lange periode geen wijzigingen in het terrein voordeden die een wij-

² Archief BVV inv.nrs. 43 (2 en 29 sept.1663, 23 nov.1663, 18 jan.1665, 16 aug.1665, 8 sept.1667? (p. 89), 5 febr.1669), 344 (rek. Veendijk 1664 fol. 21 verso-22 verso, 1667 fol. 15 verso-16, 1668 fol. 14 en 18-19 verso, 1669 fol. 18 verso), 373 (rek.Veldendijk 1664 fol. 31 verso-32, 1668 fol. 20 verso).

ziging van het kaartbeeld rechtvaardigden. Het 160 jaar lang 'niet wijzigen' van het kaartbeeld bevestigt in feite ook de al eerder genoemde representatieve motieven van de verschillende bestuurscolleges. Waterschapsarchivaris Margriet Mijnsen denkt niettemin dat de leggerfunctie van de kaart de belangrijkste was. Het aanpassen zou veel geld hebben gekost en tot veel ruzie hebben geleid. Om de rust te bewaren werd de kaart gelaten zoals hij was.³ Natuurlijk bleven er wel klachten voorkomen over te hoge aanslagen in de omslag.⁴ Pas in 1833 kwam er een opvolger van de kaart uit 1666. Deze werd vervaardigd door de landmeter H.L. Woudsma:

KAART VAN DE POLDERS DER
EEMLANDSCHE LAGE LANDEN 1833

H.L. Woudsma [landmeter].

Schaal [ca. 1:10.000].

1833.

'1 kaart in vier bladen : steendruk ; gemonteerd
94 x 117,5 cm.'

Op alle edities van de oude kaart komt het jaar 1666 voor. Dit geldt vanzelfsprekend alleen voor de eerste uitgave. De datering van de latere uitgaven is mogelijk met behulp van Van Bommel.⁵ Hierin is een lijst opgenomen van bestuursleden van de stad Amersfoort, waarvan een aantal ook zitting had in het waterschapsbestuur. Daarnaast is een lijst van dijkgraven, hoogheemraden, secretarissen en penningmeesters te raadplegen.⁶ De wapenschilden van de eerste uitgave zijn ten

opzichte van elkaar onder verschillende hoeken gegraveerd. Bij de tweede en latere uitgaven staan de schilden in drie kolommen, recht onder elkaar. Bij de eerste drie uitgaven werd een gedicht van Everard Meyster opgenomen, de man van de Amersfoortse Kei. Meyster was heemraad van 1664 tot 1669 namens de grondeigenaren in de Bunschoter polders wonende te Utrecht. Dat is precies de periode waarin de kaart werd gemaakt.⁷

Dit is bij de vierde uitgave verwijderd. De daarbij vrijgekomen ruimte is gebruikt om de wapenschilden van de bestuurders op een groter formaat af te beelden.

AEN DE ED. HEEREN DYCK-GRAAF EN
HEYMERAADEN
VAN BUNSCHOTEN VEEN EN VELDENDYCK ET.

Het Eoolsche geweldt, op Neptuyne woeste
baaren;

Dat dam, en dijck doorstoot, moet dam,
en dijck bewaeren,

Daer Dijckgraefs zorght voor Zorght, met
heymeraede raedt,

Eenpaerelijck verselt wat; by gôe Raedt, bestaet,
En met Bij-tijtsche Zorght eenpaerigh word
beslooten,

Zal geen Eools geweld doorbreeken, noch
doorstooten,

Dat d'aller vooghden vooghd steeds gunnen wil
dit Land,

Bestaend'aen Zijnen wil geslooten in Zijn Hand.
E. Myster

³ Ook onder Eemnes heeft men geworsteld met het probleem dat de omvang van de landerijen niet goed te bepalen was. Daar heeft men ervoor gekozen de omslagheffing dan maar te koppelen aan de legger van het Oudschildgeld, de grondbelasting van de Staten van Utrecht. Ook die klopte niet echt, maar men had tenminste een vaste (zij het misschien niet helemaal juiste) referentie die voor iedereen gelijk was. ⁴ Archief BVV inv.nrs. 44 (27 september 1680, 11 juni 1685), 45 (27 juli 1687, 28 januari 1735) ⁵ A. van

Bommel, *Beschrijving van de Stad Amersfoort* (Utrecht: Henricus Spruyt, 1760; heruitgave Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1969). ⁶ M. Mijnsen-Dutilh, *Inventaris van het archief van het Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk (1601) 1603-1942 met retro-acta betreffende het beheer en onderhoud van de Veendijk en de schouw van de Veldendijk (1486) 1533-1603* (Amersfoort 1997) ⁷ Hij was erg betrokken bij het gebied. Zie zijn pamflet *Deductie... belangende d'Eemsche Zee-vaerd* (Utrecht 1670).

Zes edities

Van de kaart van de Eemlandsche Leege Landen zijn zoals gemeld maar liefst zes verschillende *staten* bekend: versies van de koperplaten waarvan de kaart gedrukt werd. Deze platen worden nog steeds bewaard in het archief van het Waterschap Valleï & Eem (in Archief Eemland). Bij de zesde uitgave werden de wapens en namen van de bestuursleden uit het koper geklopt, maar niet meer opnieuw in het koper aangebracht. Na 1760 is geen drukopdracht meer bekend.

In 1949 verscheen bij de Firma J. Enschedé en Zonen te Haarlem een herdruk van deze koperplaten, logischerwijs in de laatste staat. Een exemplaar hiervan bevindt zich onder andere in Het Utrechts Archief in Utrecht.⁸ Onderstaand is een overzicht opgenomen van de verschillende namen van de leden van het college van dijkgraaf en hoogheemraden die voorkomen op de verschillende *staten* van de kaart die in de geraadpleegde collecties in Nederland aangetroffen werden. Niet uit te sluiten is dat er nog meer *staten* (met andere familiewapens en namen) van de kaart bewaard gebleven zijn. Bij elke kaart is minstens één locatie aangegeven waar een exemplaar van de kaart aan te treffen is. Ook hierbij geldt dat het mogelijk is dat er in andere collecties meer exemplaren bewaard worden.

1e uitgave, 1666

DYCKS WAPEN.

G. V. MEERVEEN, DYCKGRAAF.

G. V. DAAL, SECR.T.

H. SCHUT, PENN.MR.

V. SAAP, HRAAD.

W. V. DAM, HRAAD.

E. MEYSTER, HRAAD.

W. V. MUYLWYCK, HRAAD.

W. V. VELTHUYSEN, HR.

Exemplaar: Universiteitsbibliotheek Leiden: Port. 41, nr. 2 (ingekleurd). NB. Archief Eemland, kaart_024 en kaart_025 zijn mogelijk manuscript-ontwerpen.

2e uitgave, [1710]

Dycks Wapen

Heer IACOB IORDAEN Van WESTRHENEN |

Heer Van Coelhorst, Dyk Graaf.

De Heer ANTHONI Van GOUDOEVER |

Secretaris.

d'Hr. HENDRIK ARENT Van ZEVENDER |

Penning Mr.

BART. CORNELIS NYSCH | Heimraad.

De Hr. Mr. GERBRAND DE BEER, |

Canonik ten Dom, Heimraad.

De Hr. MOURIS CORNELIS Van |

Nirop, Canonik van Oude Muster en |

Ontfanger van de 20 en 40 Penninck |

's Lands van Utregh, Heimraad.

De Heer ROGIER CAMERBEEQ |

Borgermeester Heimraad.

De Hr. CORNELIS van MIDDENDORP |

Heimraad.

Exemplaren: *Museum Flehite, Amersfoort: 1005-098 en 1921-182; Rijksprentenkabinet Amsterdam RP-P-AO-5-34; Universiteitsbibliotheek Vrije Universiteit Amsterdam LL.02741gk: 16222/od/1710.*

3e uitgave, [1724/1725]

Dycks Wapen.

De Heer ANTONY VAN GOUDOEVER, |

Borgemeester, Dyck Graaf.

De Heer ROEHONI Van GOUDOEVER, |

Secretaris.

d'Hr. HENDRIK ARENT Van ZEVENDER, |

Penning Mr.

BORT. CORNELIS NYSCH, | Heimraad.

De Heer GYSBERTUS | Oudendoelen, Heimraad.

De Heer HENRICK Van NELLESTEYN, |

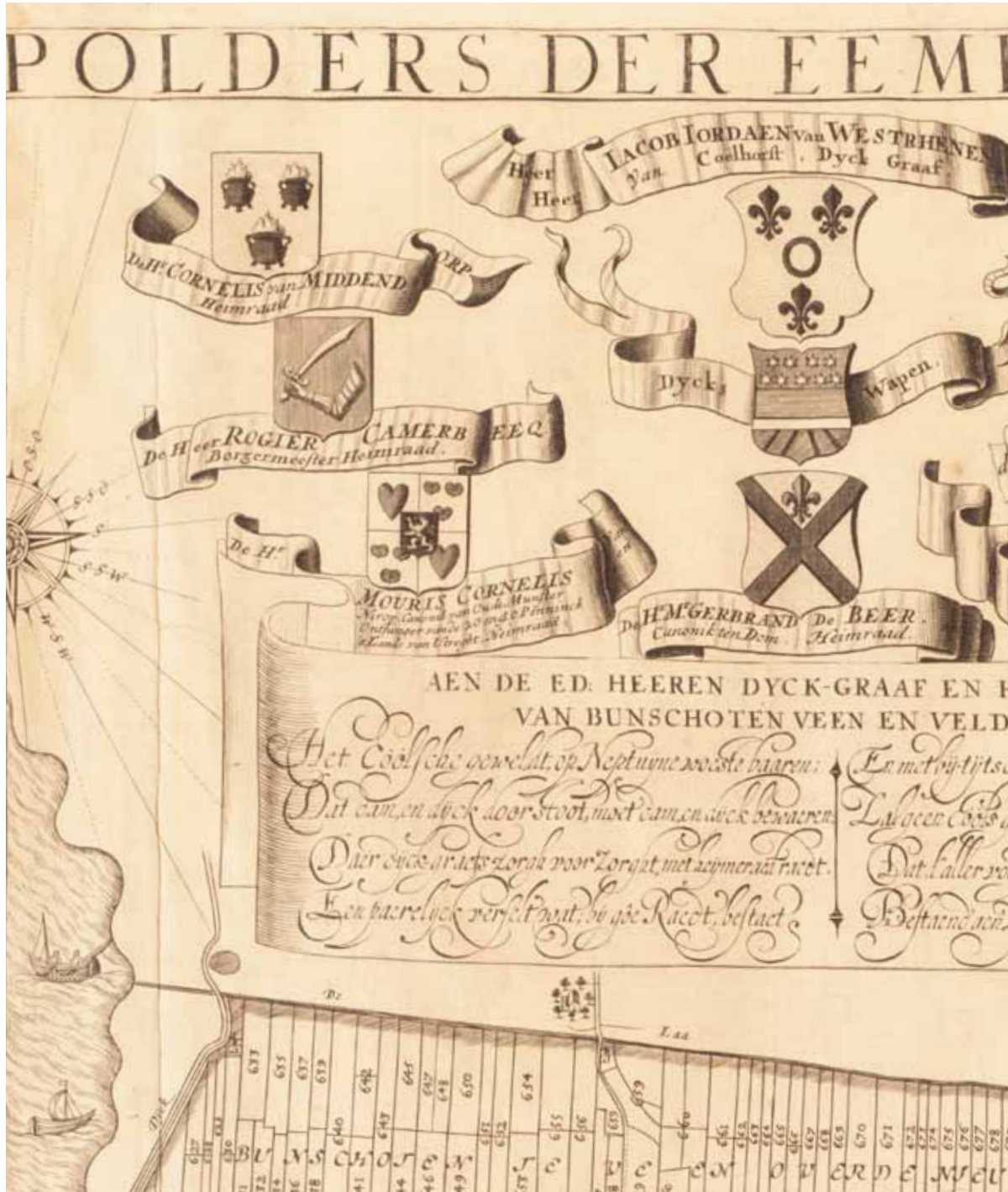
Proost t'Oudmunster Den 4 Meert 1708 |

En Decan ten Dom t'Utrecht Den Juny |

1724, Heimraad.

⁸ Het Utrechts Archief TA 161-2.

Familiewapens en namen van de bestuursleden van het college van dijkgraaf en hoogheemraden van Eemland, afgebeeld op de tweede uitgave van de kaart uit 1710. Met het gedicht van Everard Meyster. Museum Flehite.

De Heer Mauritz CORNELIS | Nierop, Heimraad.
De Heer ROGIER CAMERBEEK, |
Borgermeester, Heimraad.

Exemplaren: Archief Eemland, Amersfoort, Archief Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk inv. nr. 275 (vier losse bladen), nrs K 10778_01 t/m K 10778_04; Universiteitsbibliotheek Amsterdam: O.K. 194; Het Utrechts Archief: Kaarten en tekeningen van het Provinciaal Bestuur van Utrecht 1813-1920, inv. nr. 220; TA 161-2/5.

4e uitgave, [1740]

Dycks Waapen.

De Heer Diderik Cornelis Wyborgh, Dykgraaf.
De Heer Willem van Geyn, Oud Burgermr. der Stad Amersfoort.
De Heer en Mr. Wouter Hendk. van Nellesteyn, Maarschalk van Eemland, Hoogheemraad.
De Heer Rudolph Goudoever, Secretaris.
Pieter Bortz. Nysen, Hoogheemraad.
De Heer Dirk Wyborgh, Penningmeester.
De Heer Dirk Loogen, Burgermr. der Stad Amersfoort, Hoogheemraad.
De Heer Hendrik van Nellesteyn, Prezident van de Ed. Moog Heeren Staaten s'Lands van Utrecht, Hoogheemraad.

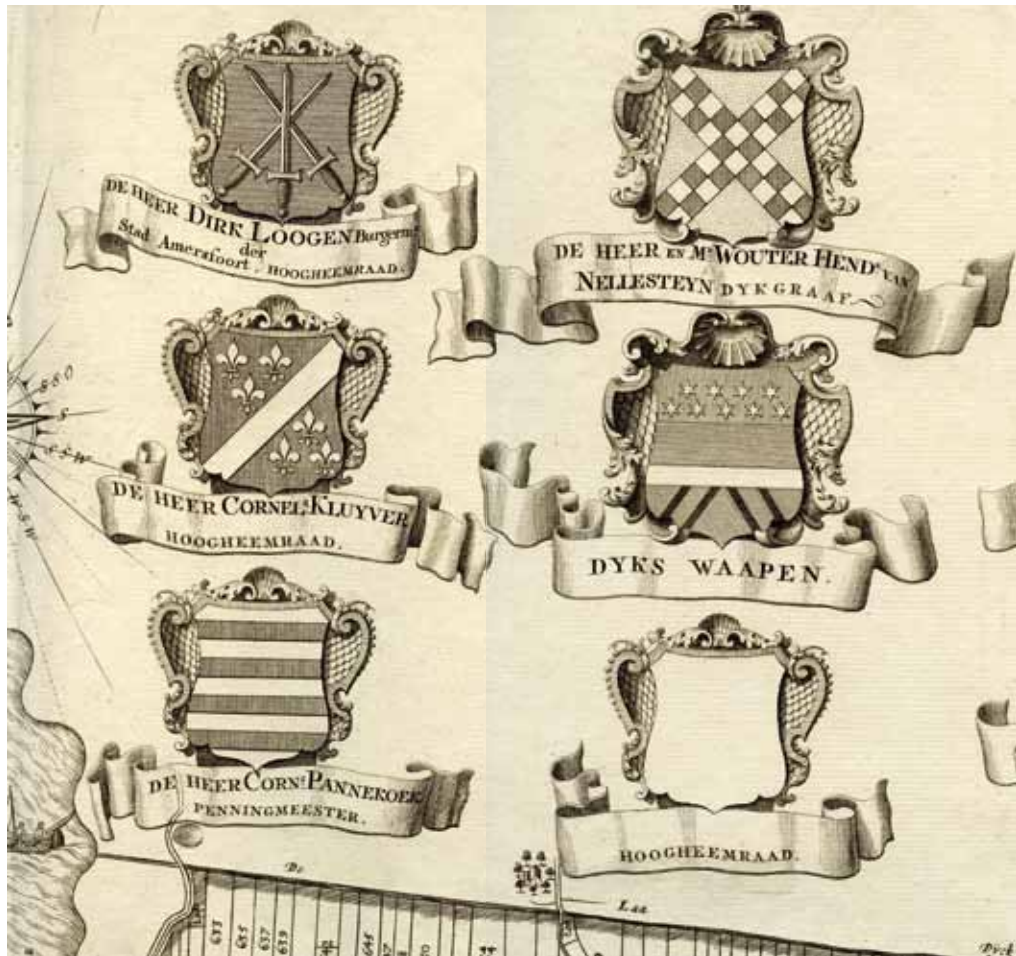
Exemplaren: Archief Eemland, Amersfoort, Archief Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk inv.nr. 275, nr. K10777; Museum Flehite, Amersfoort: 1005-099.

5e uitgave, [1755]

In 1755 werden de kaarten van de Bunschoter Veen- en Veldendijk vernieuwd en gedrukt. Het college betaalde daarvoor fl. 118:10:1 aan R. en I. Ottens' (= Reinier en Iosua Ottens) te Amsterdam.⁹ Dit spoort met de datering van de onderstaande heemraden tussen 1755 en 1757.

⁹ Archief BVV inv.nr. 384, rekening 1755.

Familiewapens en namen van de bestuursleden van het college van dijkgraaf en hoogheemraden van Eemland, afgebeeld op de vijfde uitgave van de kaart uit 1755. Het gedicht van Everard Meyster werd (al bij de vierde uitgave) uit de koperplaat verwijderd.

Bron: Archief Eemland 1005_098.

DYKS WAAPEN.

DE HEER EN MR. WOUTER HENDK. VAN |
NELLESTEYN, DYKGRAAF.

DE HR. EN MR. ROGIER CAMERBEECQ, |
HOOGHEEMRAAD.

DE HEER HENDRIKUS HUYGEN, |
HOOGHEEMRAAD.

DE HEER CHRISTIAN ANTS. |
LOOGEN, SECRETARIS.

Een niet ingevuld wapenschild. Op de banderol
staat alleen het woord: HOOGHEEMRAAD.

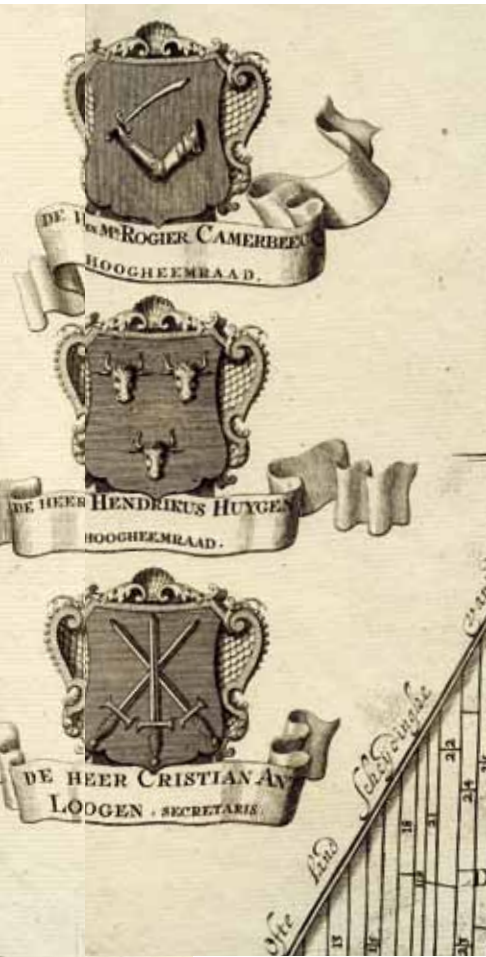
DE HEER CORNS. PANNEKOEK, |
PENNINGMEESTER.

DE HEER CORNELS. KLUYVER, |
HOOGHEEMRAAD.

DE HEER DIRK LOOGEN, Burgermr. | der | Stad
Amersfoort, HOOGHEEMRAAD.

Exemplaren: Archief Eemland, Amersfoort, Archief
Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen – en
Veldendijk inv.nr. 275 (vier losse bladen), nrs. K
10779_01 t/m K10779_04; Museum Flehite: 0003-
793, Zuiderzeemuseum, Enkhuizen: 004698/a;
004698/b; Nationaal Archief, Den Haag: OBGK
P1-13; Het Utrechts Archief: TA 161-6/9.

6e uitgave, [1760]

De laatste editie van de kaart moet uit 1760 dateren, omdat de heemraden secretaris Loogen toen machtigden om 50 à 60 dijkskaarten met blanco wapens laten drukken.¹⁰ Paul van Liender, kaartmaker te Amsterdam, kreeg fl. 186:4:– uitbetaald voor veranderingen in de kaart van de Eemlandtsche Laage landen.¹¹ Omdat de wapenschilden niet werden ingevuld, is de kaart verder alleen te dateren omdat de Universiteitsbibliotheek in Utrecht een exemplaar bezit waarop de wapens van het bestuur in manuscript ingetekend zijn. Dat bleek 1823-1824 te zijn, want dat zijn de enige

jaren waarin het betreffende bestuur in deze samenstelling in functie was.

Het *DYKS WAAPEN* bleef ongewijzigd. De wapenschilden zijn leeg en op de banderollen ontbreken de namen van de bestuursleden. Op één banderol staat het woord hoogheemraad. In manuscript konden de namen en familiewapens van nieuwe bestuursleden toegevoegd worden. In de collectie van de Universiteitsbibliotheek Utrecht wordt een dergelijk geannoteerd exemplaar bewaard. Hierop staan de namen:

De Heer T.I. van LILAAAR, | DYKGRAAF.

De Heer B.B. DE WYS, | HOOGHEEMRAAD.

*De Heer Z. Van DER KOLK, |
HOOGHEEMRAAD.*

De Heer J. TER HORST, | SECRETARIS.

*De Heer OTTO SCHELTUS | VAN LEUSDEN, |
HOOGHEEMRAAD.*

*De Heer I.H.C. WILLENBRUCH, |
PENNINGMEESTER.*

*De Heer M. DER KINDEREN, |
HOOGHEEMRAAD.*

*De Heer NIC. METHORST, |
HOOGHEEMRAAD.*

Dit exemplaar moet met 1823-1824 gedateerd worden.

Exemplaren: *Museum Flehite, Amersfoort*: 1001-563, 1001-564, 1005-100, 1921-171 (de laatste alleen het dorp Bunschoten); *Archief Eemland, Amersfoort*: Archief Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk inv.nr. 275; *Het Utrechts Archief*: TA 161; 161-9 (2 expl.); *Universiteitsbibliotheek Utrecht*: Kaart: VIII B.h. 39 (geannoteerd exemplaar 1823/4).

¹⁰ *Ibidem* inv.nr. 46, resolutieboek dijkgraaf en hoogheemraden 25 september 1760. ¹¹ *Ibidem* inv.nr. 384, rekening 1760.

De kaart van 1833

In 1816 vragen Gedeputeerde Staten van Utrecht of er in de kohieren, leggers of gaarderboeken gebreken of ongelijkheid in maten van landerijen voorkomen, die verbeterd moeten worden vóór het werk van het kadaster klaar zal zijn. Het dijk-college antwoordt dat er geen gebreken zijn en hoegenaamd geen klachten over ongelijkheid in maten. Revisie of hermeting is volgens hen niet nodig. In 1823 besluiten Gedeputeerde Staten dat er toch een opmeting in de nieuwe maten volgens het metriek stelsel moet worden gedaan. Omrekening van de oude maten is niet voldoende. De nieuwe kaart volgens de kadastrale opmeting is klaar in 1833. Hij blijkt vrijwel helemaal overeen te komen met de kaart van 1666. Het dijkbestuur bestelt honderd exemplaren met blanco wapens. Het dijkswapen moet wel gegraveerd worden. In 1835 wordt de nieuwe kaart te koop aangeboden voor fl. 4,00 per stuk. De gouverneur van de Provincie Utrecht krijgt er een cadeau.¹²

Kaart gebaseerd op kadastrale meting.

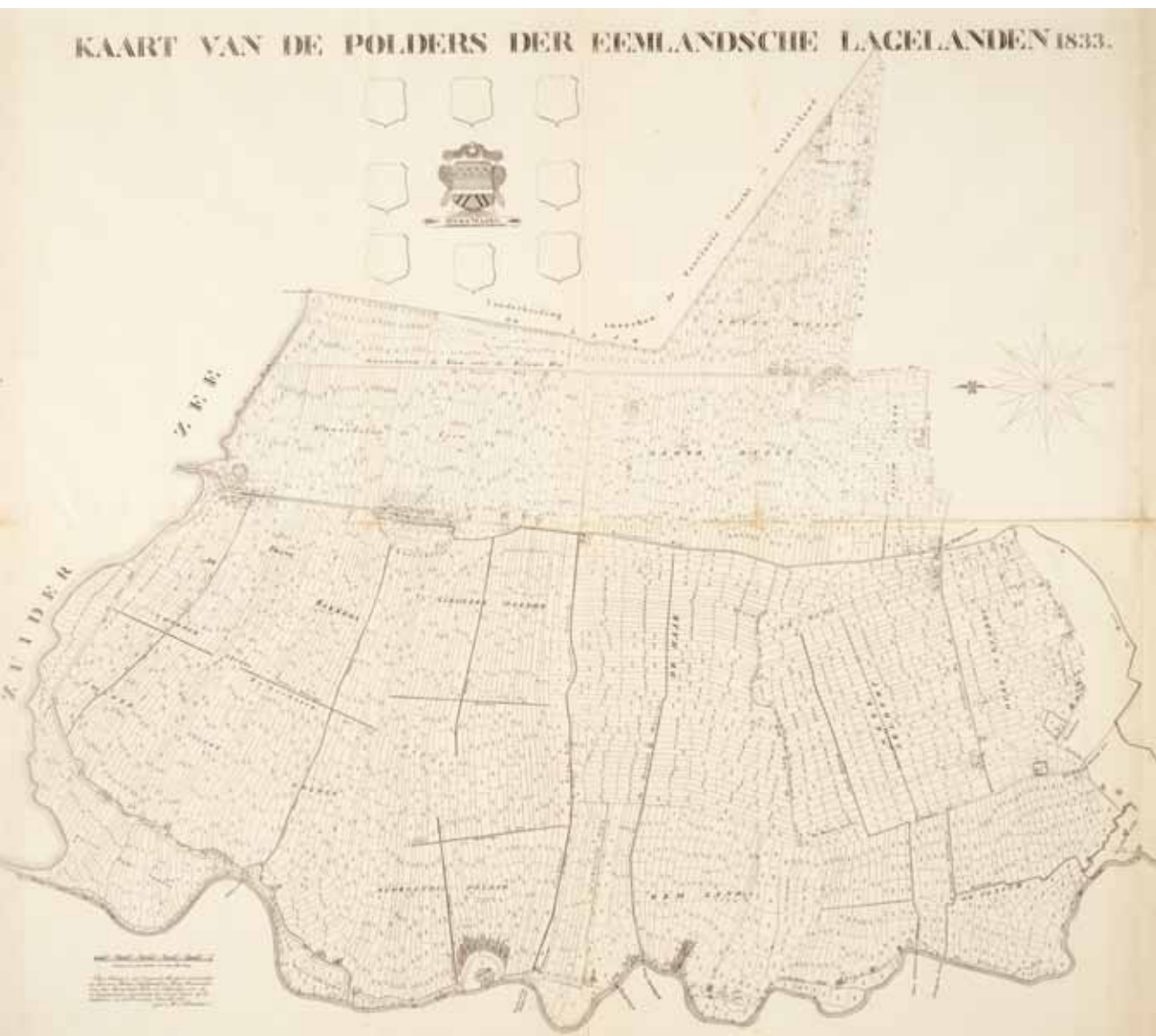
Exemplaren: *Archief Eemland, Amersfoort, archief Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen – en Veldendijk* inv.nr. 301, K10780, en inv.nr. 787; *archief Heemraadschap van de Rivier de Eem, beken en aanleve van dien*, K10013 *Museum Flehite, Amersfoort*: 1001_568, 1921_183, 1005_101 met wapenschilden van het dijkbestuur 1881-1885.

Met hartelijke dank aan Margriet Mijnsen, die mijn tekst aanzienlijk heeft verbeterd door haar kennis van de waterschapsarchieven en door aanvullend onderzoek daarin.

Literatuur

- Boone, W.J. De**, 'Oude kaarten in het archief van De Poth', *Flehite. Tijdschrift voor verleden en heden van Oost-Utrecht* 6 (1974) 64-67.
- Dekker, C. en M. Mijnsen-Dutilh**, *De Eemlandsche Leeghe Landen: Ontginningen rond de mond van de Eem in de 12e en 13e eeuw* (Utrecht 1995)
- Donkersloot-de Vrij, Y.M.**, *Topografische kaarten van Nederland vóór 1750: handgetekende en gedrukte kaarten, aanwezig in de Nederlandse rijksarchieven* (Groningen 1981)
- Hameleers, M.M.Th.L.**, *Bibliografie van Nederlandse gedrukte polderkaarten* (scriptie Rijksuniversiteit Utrecht 1984)
- Koeman, C.**, *Geschiedenis van de kartografie van Nederland: zes eeuwen land- en zeekaarten en stadsplattegronden* (Alphen aan den Rijn 1985²)
- Koeman, C. en Marijke Donkersloot-de Vrij**, *Kaartenmakers van 't Sticht: een overzicht van de historische kartografie van de provincie Utrecht, 1500-1870. Catalogus* (Alphen aan den Rijn 1974)
- Mijnsen-Dutilh, M.**, *Inventaris van het archief van het Hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk (1601) 1603-1942, met Retro-acta betreffende het beheer en onderhoud van de Veendijk en de schouw van de Veldendijk (1486) 1533-1603*. Uitgave Waterschap Vallei & Eem, 1997.
- Mijnsen-Dutilh, M.**, 'Amersfoort lag aan zee'. *Waterschapskroniek Vallei & Eem deel 1 (777-1616)* (Utrecht/Leusden, 2007)
- Mijnsen-Dutilh, M.**, 'Een Vallei vol water'. *Waterschapskroniek Vallei & Eem deel 2 (1616-2011)* (Utrecht/Leusden, 2011)
- Vervloet, J.A.J.**, 'Bunschoten 600 jaar', *Flehite* 15 (1983) 28-32.

¹² Archief BVV inv.nr. 47 (17 mei 1816, 18 april 1823, 24 februari 1826, 9 maart 1826, 13 september 1826, 31 mei 1833, 18 juli 1833, 10 januari 1835, 9 juli 1835).

Geheel vernieuwde kaart van Eemland door
H.L. Woudsma uit 1833.
Museum Flehite, Atlas Coenen van 's-Gravesloot 1921-183.